

MOKSLO IR PEDAGOGIKOS NOVATORIUS. OSVALDO JANONIO ATMINIMUI

Osvaldas Janonis. Autoportretas. 2019 m.
Iš O. Janonio archyvo

2020 m. gruodžio 8 d. Kaune, eidamas 73-iusius metus, mirė mokslininkas bibliografas, pedagogas, Komunikacijos fakulteto afilijuo-tasis profesorius, kraštotyrininkas, Anykščių rajono garbės pilietis, pirmasis Vaclovo Biržiškos premijos laureatas Osvaldas Janonis (1948–2020).

Osvaldas Janonis gimė 1948 m. lapkričio 25 d. Netikiškių kaime Svėdasų valsčiuje (Anykščių r.). Vaikystėje daug laiko praleisda-vo Ramaškonių ir Surdegio kai-mų bibliotekose, kur dirbo mama Veronika Janonienė-Genčiaus-kienė. Padedant mamai gimė mei-lė knygoms ir bibliotekoms, kuri

lėmė ir profesijos pasirinkimą, kai 1966 m. baigęs Troškūnų vidurinę mokyklą daug nedvejodamas įstojo į Vilniaus universitetą studijuoti bibliotekininkystės ir bibliografijos. Baigęs studijas, 1971 m. pradėjo dirbti to meto Lietuvos respublikinėje bibliotekoje, netrukus ėmė dėstyti bibliografiją Vilniaus universiteto Kauno vakariniame fakultete, neakivaizdžiai mokėsi aspirantūroje Leningrado N. Krupskajos kultūros institute (dabartiniame Sankt Peterburgo valstybinia-

me kultūros institute), 1979 m. apsigynė disertaciją „Metodologiniai bibliografinės produkcijos sisteminio tyrimo aspektai“¹, toliau dirbo įvairiuose Vilniaus universiteto padaliniuose ir darė įvairius bibliografijos darbus. Jo darbai buvo įvertinti 2004 m. habilitacijos pažyma. Netrukus po to jis tapo profesoriumi. Kaip Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto afilijuotasis profesorius jis liko Vilniaus universiteto narys ir baigęs pedagoginę veiklą.

Kiekvieną žmogų visi prisimename nevienodai ir vertiname skirtingai. Todėl manau, kad daugelis nustebę pamatę šio Osvaldo Janonio atminimui skirtą teksto antraštę, nes jo tyrimų ir pedagoginio darbo sritis buvo jau retai kur dėstoma bibliografija, o pastaruoju metu jis išvis dirbo šimtametės kraštotyros baruose. Kas gi gali būti senoviškiau už kraštotyrą? Tačiau novatoriškumą lemia ne tyrimo ar dėstytojo dalykas, o mokslininko ir dėstytojo požiūris į jį ir savo darbą.

Dažniausiai žvelgiant į praeitį išskyla du svarbiausi dalykai: nuveikti darbai ir santykiai su žmonėmis. 2008 m. rašydama jubiliejinį straipsnį apie Osvaldą Janonį R. Varnienė-Janssen išskyrė tris svarbiausias jo darbų kryptis: mokslinę veiklą, pedagoginį darbą ir retrospektyviąją Lietuvos bibliografiją². Didžioji Osvaldo meilė ir rūpestis, rusenę jau ir anksčiau, atsiskleidė, kai jis pasišventė Surdegio bei Anykščių rajono kraštotyrai ir per trumpą laiką nuveikė turbūt daugiau negu daugelis kraštotyrininkų draugijų.

Pirmiausia kalbant apie novatoriškumą būtina paminėti profesoriaus Janonio mokslinį darbą, nes jis buvo pirmasis lietuvių bibliografijos teoretikas. Galiu drąsiai sakyti, kad jis buvo pirmasis teoretikas visoje Lietuvos bibliotekinių ir bibliografijos srityje, supratęs ir įvertinęs teorijos svarbą mokslo tyrimuose ir praktiniuose darbuose. Daugelis mūsų vykdė tyrimus remdamiesi to meto tradicija pagal nusistovėjusias normas ir daug nemastė apie teorinius ir metodologinius aspektus. O Osvaldas Janonis gilinosi į juos kaip į atskirą metodologinį ypatingo dėmesio vertą mokslo aspektą. Jis buvo kaip reta subtilus mokslininkas, operuojantis sudėtingiausiomis filosofinėmis ir metodologinėmis kategorijomis, sugebantis išnarstyti informacinio pasaulio reiškinius, juos apibendrinti, logiškai pagrįsti ir grąžinti mums kaip vientisą ir įtikinamą „teorijos salelę“. Ypač daug dėmesio daktaro disertacijoje ir vėlesniuose darbuose jis skyrė metodologiniams sisteminio tyrimo aspektams, kuriuos taikė bibliogra-

1 JANONIS, Osval'das Vitautovič. *Metodologičeskije aspekty sistemnogo issledovanija bibliografičeskaj produkciji* [Tekst] : Avtoref. dis. na soisk. učen. step. kand. ped. nauk : (05.25.03). Leningrad : [b.i], 1979.

2 VARNIENĖ-JANSSEN, Regina. Ištikimas bibliografijai ir tiesai. *Tarp knygų*, 2008, Nr. 10, p. 18–20.

fijos tyrimams, nors išties tai universalūs bet kurio socialinio mokslo metodologijos principai. Mano galva, Janonis tyrinédamas Vakaruose tuo metu jau pasensia laikomą bibliografiją pritaiké pažangiausias teorines prieigas, tinkamas já pakeitusiam informacijos mokslui, ir iš esmés pakélé jį į naują lygmenį ne tik Lietuvoje, bet ir tarptautiniu mastu. Todél nenuostabu, kad jo darbai rado atgarsį daugelio kitų informacijos mokslo teoretikų darbuose. Tikriausiai, kaip reta lietuviškuose bibliotekininkystés ir bibliografijos moksluose, jį ligi šiol cituoja žymiausi įvairių informacijos mokslo krypcių atstovai tiek Vakaruose (danas Birgeris Hjørlandas, švedas Matsas Dahlstrómas, britas Tomas Wilsonas³), tiek Rytuose (rusai V. Fokejevas, L. Astachova⁴).

Taip pat reikia pažymėti profesoriaus Janonio indelį kuriant lietuvišką bibliografijos terminiją. Jis labai atidžiai tyrinėjo bibliografinių reiškinių ypatybes ir sieké jas atspindėti kalbinėmis priemonėmis. Kalba jam buvo ypatingas profesinės, pedagoginės ir tiriamosios veiklos instrumentas, atspindintis tam tikros visuomenés ir tautos, tam tikro pažinimo laikotarpio patirtis. Todél rašant ir dirbant kartu su juo tekdavo labai rūpestingai šlifuoti ir redaguoti tekstą, taikantis prie reiklaus bendraautorio standartų. Jo pastangų pėdsakai vis dar matomi ir šiuolaikiniuose mūsų terminologijos standartuose.

Daugelis buvusių studentų tikriausiai atsimena Osvaldą Janonį kaip griežtą ir daug reikalaujantį, tačiau objektyvų dėstytoją, siekiantį ne sukirsti, o išmokyti studentus net egzamino metu. Jo paskaitos būdavo turiningos ir dalykiškos, tačiau kartu ir spalvingos, dažnai ir su humoru. Vargu, ar studentai nutuoké, kad šis dėstytojas taip pat buvo ir pedagogikos novatorius, ieškojés to, kas né nešaudavo į galvą kitiems dėstytojams. Mes visi mąstydavome apie tai, kaip veiksmingiau perteikti žinias studentams, tačiau Osvaldas kūrė būdus, kaip tinkamai ir objektyviai įvertinti studentų pasiekimus, kad visiems dalyviams (ir dėstytojams, ir studentams) būtų aišku, kokiais kriterijais vadovaujamosi

- 3 HJØRLAND, Birger. Information science and its core concepts: levels of disagreement. In IBEKWE-SANJUAN, F.; DOUSA, T. (eds.). *Theories of information, communication and knowledge. studies in history and philosophy of science*, 2014, vol. 34. Springer, Dordrecht. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/978-94-007-6973-1_9>; DAHLSTRÖM, Mats. *Under utgivning: den vetenskapliga utgivningens bibliografiska funktion*. Borås, 2006; WILSON, Tom. Activity theory and information seeking. *Annual Review of Information Science and Technology*, 2008, vol. 42, no. 1, p. 119–161. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1002/aris.2008.1440420111>>.
- 4 FOKEJEV, Valerij. O važnosti i mnogoobrazii naučnych podchodov. *Mir bibliografiji*, 2008, No. 4, c. 18–23. ISSN 1560-7968; ASTACHOVA, Liudmila. Kognitivnaja paradigma v sovremennoj bibliografičeskoj nauke. *Naučnyje i techničeskije biblioteki*, 2018, No. 6, c. 3–22. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.33186/1027-3689-2018-6-3-22>>.

egzamino metu. Jis pirmas ir, kiek man žinoma, ligi šiol vienintelis mūsų srityje sukūrė puikų bibliografijos teorijos egzamino testą, į kurio klausimus neįmanoma būdavo atsakyti nesuvokiant dalyko esmės. Kiekvienais metais jis nepavargdamas keisdavo įvairių testo variantų klausimus ir ieškodavo tinkamesnių jų formuluočių bei atsakymo variantų. Profesorius taip pat labai aiškiai skyrė tuos dalykus, kuriems tokius testus galima sukurti, nuo tų, kuriems tokie vertinimo būdai netinka. Todėl jo pedagoginiai ieškojimai neapsiribojo testų galimybėmis, bet krypo ir į kitus aukštosios mokyklos pedagogikos aspektus: analitinio mąstymo bei gebėjimo apibendrinti ugdymo bei vertinimo būdus, bandymus suteikti studentams džiaugsmingų atradimo akimirų, kurios galėtų įtvirtinti meilę pasirinktai profesijai. Tik po ilgesnio laiko, kai pačiai teko atsidurti sistemoje, reikalaujančioje sąžiningo studentų galimybių ir pasiekimų vertinimo, savarankiško mąstymo ir kūrybiškumo skatinimo, suvokiau Osvaldo Janonio pedagoginių įžvalgų ir praktikos reikšmę. Jo pedagoginė veikla buvo teigiamai vertinama ir studentų, ir kolegų, kurie ir rinkdavo jį geriausiu metų dėstytoju, ir kreipdavosi patarimo. Jo mokomosios priemonės visada būdavo pavyzdinčiai parengtos ir skirtos ne tik žinioms perteikti, bet dažnu atveju ir pirmąkart pristatyti naujausiems tyrimo rezultatams. Tais laikais įtakingame žurnale paskelbtas mokslinis straipsnis (kurio kokybė niekam nerūpi) dar nebuvo mokslininko vertės matas, todėl dėstytojai galėjo sau leisti tokią prabangą.

Vienas iš didžiausių profesoriaus Janonio darbo barų – bibliografijos praktika, o ypač nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos rengimas, kuriam jis atidavė kūrybingiausius gyvenimo metus. Šis darbas plėtė profesoriaus akiratį, teikė jam neišsemiamų tyrimo galimybių ir detektyvo darbo džiaugsmo. Jis žvelgė į jį ir aktyvaus piliečio akimis, nes suvokė, kad dalyvauja atskleidžiant tautos istoriją, todėl neturi teisės užsidaryti dramblio kaulo bokšte ir tik tyrinėti senus spaudinius. Jis aktyviai diskutavo ir darė įtaką tuolaikinės bibliografinės apskaitos organizacijai, metodikai, struktūrai, apimčiai ir daugybei kitų jos bruožų ir aspektų. Šioje srityje taip pat reiškėsi jo esminės demokratinės bei pilietinės nuostatos, Lietuvos daugiakultūrės istorijos ypatybių suvokimas, kuris šiandien yra lyg ir savaime suprantamas, bet taip pat dažnai pamiršamas. Jo darbo rezultatus kuriant nacionalinės analizinės bibliografijos tomas galima vertinti ne tik kaip „raktą, atveriantį mūsų tautos gyvenimo duris“⁵, bet ir kaip labai materialų paminklą bibliografui Osvaldui Janoniui, liudijantį jo profesionalumą ir bibliografo kruopštumą bei kūrybingus duomenų suradimo būdus.

5 VARNIENĖ-JANSSEN, Regina. Ištikimas bibliografijai ir tiesai. *Tarp knygų*, 2008, Nr. 10, p. 20.

Tobulumo ir tikslumo jis reikalaujavo ir iš kitų: bendraautorių, bibliografijos priemonių sudarytojų, leidėjų, kolegų. Tačiau, aršiai sukritikavęs už aplaidų ar prastai apgalvotą darbą, krimsdavosi, kad įskaudino žmones. Prie šio darbo baro derėtų paminėti ir tai, kad Osvaldas Janonis buvo ilgametis šio žurnalo redaktorių kolegijos narys, parengęs griežtas dokumentų aprašo instrukcijas žurnalo „Knygotyra“ autoriams.

Kaip jau buvo sakyta, pastaraisiais metais jis atsidavė kraštotyrai, nors medžiagą šiam darbui pradėjo kaupti dar aštuntajame XX a. dešimtmetyje. Gimęs ir augęs Anykščių krašte, jis ypač mylėjo Surdegio kaimą, kuriam ir skyrė neįkainojamus tos meilės įrodymus, kaip antai bibliografinę rodyklę „Surdegis amžių tėkmėj, metų bėgsme“⁶ ar Surdegio Šv. Dvasios vienuolyno žinyną⁷, kurią pats ir išleido. Šį darbą jis dirbo kartu su Anykščių rajono savivaldybės Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos Krašto dokumentų ir kraštotyros skyriumi, kurio svetainėje galima rasti jo parengtų bibliografijos rodyklių ir Anykščių krašto tyrėjo parankinės knygos skaitmeninius variantus⁸.

Visi šie kraštotyros darbai parengti ne tik su meile, bet ir su dideliu išmanymu, panaudojant visas per ilgą bibliografijos tyrėjo ir praktiko gyvenimą sukauptas patirtis. Ir vėl stebina jų autoriaus atkaklumas ir išradingumas ieškant pražuvusių spaudinių ir dokumentų, o svarbiausia randant juos netikėčiausiose vietose, kruopštumas tyrinėjant jų istorines prasmes, vaizduotė atskleidžiant jų svarbą šiandienai. Novatoriaus bruožai reiškiasi ir šioje srityje ne tik atliekant tokią sudėtingą darbą, bet ir skleidžiant Anykščių kraštotyros ir savo atradimų informaciją per *Veidaknygę*. Ją Osvaldas išnaudojo ne tik kaip informacijos sklaidos, bet ir kaip kraštotyrinės medžiagos publikavimo kanalą ar skaityklą. 2020 m. kovo mėn. interviu Audronei Berezauskienei jis sakė:

Kai *Veidaknygėje* aptikau grupę *Surdegio krašto žmonių* (joje dabar 178 kraštiečiai), iš karto kilo mintis, kad kaip vištai grūdas pasitaikė viena iš efektyviausių ir prienamiausių kraštotyros žinių sklaidos priemonių. Lig šiol maniau, kad *Veidaknygėje* ribojama pateikiamų tekstų apimtis. Pasirodo, joje vienu metu galima paskelbti iki 80 lapų apimties tekstus jpg ar kitu formatu. Kelias savaites *Veidaknygės* draugas stebinau po ketelą

- 6 JANONIS, Osvaldas. *Surdegis amžių tėkmėj, metų bėgsme: Bibliografijos rodyklė (1622–2015)*. Anykščiai: Anykščių rajono savivaldybės Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešoji biblioteka, 2016.
- 7 JANONIS, Osvaldas. *Surdegiskij v čest' Sošestvija Sviatogo Ducha na apostolov mužskoj monastyr'*. Kaunas, 2020.
- 8 Elektroninės knygos. Prieiga per internetą: <<https://www.anyksciuvb.lt/lt/krastotyra/skaitmeniniai-leidiniai>>.

kartų per dieną (kartais ir naktimis), įkeldamas vis naujos medžiagos. Greitai pasitvirtino mano prielaida, kad *Veidaknygė* yra labai tinkama vieta kraštotyros skaityklai įkurti.⁹

Kolegas stebino ne tik jo darbštumas, atkaklumas ir kantrybė, bet ir entuziazmas bei neišsenkanti vaizduotė, leidžianti pastebėti ir išnaudoti pasitaikančias galimybes, siūlanti daugybę netikėtų kūrybinių sumanymų ar sprendimų. Didelę jų dalį Osvaldas įgyvendino nepailstamai dirbdamas ligi paskutinių dienų.

Kolegos prisimins jį kaip puikų kraštotyrininką, mokslininką ir bibliografą, kaip puikų draugą, patikimą ramstį darbe, sąžiningą ir teisingą kritiką. Artimesni draugai turėjo galimybę susipažinti su jo meniškais polinkiais: klausytis muzikos įrašų iš jo didelės kolekcijos, išnaudoti jo ekslibrisų raižymo gebėjimus, džiaugtis iš visur surinktomis smagiomis pelėdžiukų figūrėlėmis, klausytis įtaigių jo pasakojimų, kartu keliauti kaip su linksmu ir jautriu bendrakeleiviu, įvertinti neeilinį vadovo po istorines ir šiaip įdomias Anykščių rajono vietas talentą.

Mums trūksta Tavęs, Osvaldai.

Elena Macevičiūtė

9 BEREZAUSKIENĖ, Audronė. Prof. Osvaldas Janonis: kraštiečius sutelkė *Veidaknygė*. *Gimtasai kraštas*, 2020, Nr. 1 (18), p. 66–68. [žiūrėta 2021 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ziemgala.lt/lt/metrastis-gimtasai-krastas/gimtasai-krastas-20202>>.